

Miljöetik

Det är vilseledande att betona djupekologins djup

Att vårt förhållande till naturen är något vi måste tänka över, något som fordrar besinning och handling, är självklart. Frågan är: vilket slag av tänkande och handling? Djupekologin är ett av flera möjliga svar på den frågan.

Djupekologin är inte, varken som rörelse eller som tankeriktning, enhetlig. Låt mig därför utgå från den text där begreppet först myntades: "The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement", från 1973, av den norske filosofen **Arne Næss** som räknas som rörelsens nestor av så gott som alla som kallar sig djupekologer.

Den kontrast Næss gör i artikeln är, som synes, mellan två olika rörelser inom den ekologiska rörelsen. Den ytliga ekologiska rörelsen fokuserar på föroreningar och på uttömmandet av naturresurser, det vill säga på miljöproblem såsom de påverkar människor i den rika delen av världen. Med en annan och mer tillspetsad formulering: målet för denna rörelse är att människor i den rika delen av världen ska kunna fortsätta att leva mer eller mindre som de redan gör, att de ska finna en form av exploatering där effekten på dem själva är minimal. Från ett sådant antropocentriskt tänkande tar Næss avstånd, och presenterar istället en rörelse som är mer komplex, och bland annat har jämlikheten mellan människa och natur på sitt program.

En filosofisk uppgift

Samtidigt är det dock tydligt att djupekologin för Næss inte bara är en rörelse, utan en teori, en filosofisk bas för ekologiskt handlande. Medan den ytliga ekologiska rörelsen kan arbeta med hotbilder utifrån förutsägelser, med att vädja till människors kalkylerande egenintresse, tycks det för den djupekologiska rörelsen behövas en teori som visar varför vi alls ska bry oss om mer än oss själva.

Næss använder sig dels av vetenskapliga rön för att visa detta: naturen är ett system där allt hänger samman i ömsesidigt beroende, ett system som människan naturligtvis är en del av. Men dels, och framför allt, blir detta en filosofisk uppgift. Næss' huvudverk – *Økologi, samfunn og livsstil* – är därför till många delar ett moralfilosofiskt och metaetiskt arbete, och det språk Næss använder ett strikt analytiskt-filosofiskt: han talar om värdeaxiom, värdeprioriteringssystem, en mängd av satser med härledningsrelationer mellan sig, och så vidare. Det kan tyckas som om Næss tar avstånd från 50- och 60-talets analytiska metaetik när han skriver, "Wisdom is... prescription, not only scientific description and prediction." (från nämnda artikel, sidan 99), men avståndstagandet sker på dess eget språk.

Jag vill därför påstå att Næss' filosofi inte är lösningen på vad som är fel i vårt tänkande om naturen, utan ett uttryck för det, och vad jag menar med detta blir förhoppningsklart i det som följer. Vad Næss har gjort är att han givit den ekologiska rörelsen filosofisk trovärdighet i dess egna ögon, en trovärdighet som inte är avhängig av hur många som faktiskt sätter sig in i denna filosofi.

Behövs verkligen en teori?

Behöver vi verkligen filosofiskt rättfärdiga att naturen är något att bry sig om? Bakom sådana försök finns bilden av olika etiska sektorer – affäretik, vårdetik

Den som vill bygga en kraftverksdamm och för vilken djurlivet där är likgiltigt är också den som vill köra iväg de människor som bor där. När **Max von Sydow** i rollen som herr Töre i **Ingmar Bergmans Jungfrukällan** ska ta en blodig hämnd på sin dotters mördare går han först lös på en björk – det är här inte två olika aggressiviteterna utan två former av samma. När vi tränger bort det vi innerst inne vet om vår konsumtions inverkan på människor i andra delar av världen och på miljön är detta ett och samma försök att glömma. Finns det inte en parallell mellan varghat och rasism – i båda fallen ser man ingenting annat än ett fruktansvärt

moralisk fråga betyder just att det ställer oss inför ett ansvar som vi inte kan undfly genom att hänvisa till att vi kände till detta ansvar – detta är något som Næss, liksom så många andra filosofer, inte uppmärksammar. Detta är helt enkelt vad det innebär att en fråga är en moralisk fråga. Däremot försöker vi ofta omvandla frågan om detta ansvar till en teoretisk fråga, för att på det sättet skjuta upp vårt ansvarstagande till det stund då den teoretiska frågan har blivit löst, och den stunden kan man, med en tillräcklig dos skepsis, skjuta upp i all evighet.

Detta visar sig bland annat i den ihärdighet med vilken vissa personer ifråga-

SKRIBENTEN PÅ VANDRING
I PADJELANTA NATIONALPARK, SVERIGE.

Foto: Gustav Strandberg

”Næss' filosofi är inte lösningen på vad som är fel i vårt tänkande om naturen, utan ett uttryck för det.”

och, i vårt fall, miljöetik – där helt olika frågor dyker upp, sektorer inriktade på olika "objekt", objekt vars betydelse först måste visas. Men är det inte kännetecknande för den goda människan att hon inte har några bestämda gränser för sin kärlek? Med andra ord: kan vi verkligen komma till rätta med ett slag av problem och lämna alla andra som de är? Är det inte samma typ av svårighet som möter oss överallt? Låt mig ge några exempel för att illustrera dessa samband.

Den välbekanta kedja som börjar med att chefen behandlar en av sina anställda illa, som går hem och slår sin fru... slutar just med att barnet sparkar hunden.

hot som måste utrotas för att idyllen ska återställas. Och den som exploaterar ett berg genom hänsynslös gruvdrift är den som behandlar arbetare som – djur.

Därför är det också vilseledande att betona djupekologins djup. I och med att man gör det ger man den ytliga "ekologin" ett erkännande som den inte förtjänar. Att oroa sig för naturen enbart på grund av de konsekvenser saker kan få för en själv är ju inte att bry sig om den över huvud taget. Allt ekologiskt handlande bygger istället på att naturen inte är likgiltig, att den är viktig i sig själv.

Denna viktighet är inte något som behöver bevisas, tvärtom. Att något är en

sätter det att vårt sätt att leva är destruktivt: spørsmålet är här endast skenbart ett vetenskapligt och handlar i grund och botten om att det finns något man inte vill se.

Ett språk för en upplevelse

Vad vi behöver är alltså inte ett bevis. Istället är det vi behöver ett språk där upplevelsen av naturens viktighet kommer till tals, helt enkelt därför att det att vårt förhållande till naturen redan är "djupt" är något vi emellanåt glömmar bort. Att tala om en upplevelse är inte ett uttryck för antropocentrism, eftersom det just är en upplevelse av något annat – att hävda

att antropocentrism är oundviklig är lika dumt som påstå att all moral egentligen bara är ett uttryck för själviskhet. Detta språk kan erbjudas oss av konsten och religionen, men det är, på sitt sätt, också en filosofisk uppgift.

En filosof som betonat just vikten av detta språk är **Martin Heidegger**. Heidegger, som ibland räknas till djupekologerna trots att han själv aldrig kallade sig det, betonar i uppsatsen *”Die Frage*

inget annat än en som tar till vara dessa resurser. Det vill säga: människan blir själv enbart en resurs. Faran är här inte det att betrakta något som en resurs, utan det att vi inte ser att detta är just ett sätt att betrakta saker på – andra sätt att betrakta världen på förblir dolda. Och uppgiften blir då för oss att bringa i dagen allt det som världen *också* är (en uppgift som Heidegger däremot inte förstår i ansvarstermer).

ändå är självcenterat, istället för att se att det finns en möjlighet att bry sig om något just för att det är annorlunda, för att det inte är jag. Däremot är det klart att detta annorlunda inte är något som jag står främmande för, men relationen till det är då snarare en av gemenskap (vilket Næss också nämner) än en av identifikation.

Behöver vi då en djupekologi? Mitt svar är nej, men det är ändå riktigt att

FAKTA: ARNE NÆSS

Arne Næss (f. 1912) var professor i filosofi vid Universitetet i Oslo 1939-70. Han avträdde för att kunna koncentrera sig på de djupekologiska frågorna, och har därefter blivit känd som författare och aktivist. Några av Næss' efterföljare är **Bill Devall**, **George Sessions**, **Warwick Fox**, **Joanna Macy**. Tidskriften *The Trumpeter* (<http://trumpeter.athabascau.ca>), har många djupekologiska artiklar, bl.a. av Næss.

”Vad vi behöver är alltså inte ett bevis.”

nach der Technik” att den grundläggande frågan inte är en om teknikens eventuella farlighet, eftersom det fortfarande förutsätter att tekniken är ett instrument som vi brukar och som kan vara bra eller dåligt. Istället handlar den grundläggande frågan om det betraktelsesätt som tekniken är, ett betraktelsesätt där allt enbart blir resurser. Så ses en flod till exempel som leverantör av energi, eller av fritidsindustrin som något resesällskapet stannar för att titta på en kort stund. Och då inget angår människan annat än som resurser blir hon själv

På denna punkt, om upplevelsen av naturens viktighet, har Næss något intressant att säga (*Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi*, 274-8). Han betonar möjligheten av att identifiera sig med mer än en själv, att således få ett jag som är större än en själv. Att bry sig om naturen blir då inte att bry sig om något som står utanför en själv, och ekologiskt handlande blir en form av självförsvår. Även om detta är en möjlighet, finns det dock något otillfredsställande med begreppet ”identifikation”. Næss verkar fast i ett tänkande som sist och slutligen

vårt förhållande till naturen är något som vi måste tänka över, inte minst i de fall då djupekologer förfaller till allmän misantropi. Om det jag har sagt här är riktigt, är ett sådant förfall emellertid ett allvarligt misstag: hur vi lever med varandra och hur vi lever med naturen är inte två olika saker, utan ett och samma.

Hugo Strandberg
är postdoktoral forskare i filosofi
vid Åbo Akademi
hugo.strandberg@abo.fi

ORDET: ANTROPOCENTRISM

Åskådning som tar människan som utgångs- och medelpunkt.

LITTERATUR

Martin Heidegger: *Vorträge und Aufsätze*. Klett-Cotta 2004.

Arne Næss: *”The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement”*. Inquiry 16 1973.

Arne Næss: *Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi*. Universitetsforlaget 1976.